

KATOLIKUS KÁNTORLAPOK

— Szerkeszti: Balogh Piusz O. Praem. —

A Szent Kereszt tisztelete

A nyár egyházi ünnepeit (Vartavarr, Nagyboldogasszony) követően az egyházi év utolsó nagyobb ünnepe már a kora ősze esik: a Szent Kereszt fölmagasztalása, négy héttel Nagyboldogasszony ünnepe után következő vasárnap. Az új egyházi év kezdetéig, a karácsonyi ünnepkör bevezető időszakáig innen számozzuk a vasárnapokat. A latin szertartású és a legtöbb keleti szertartású egyházban ez adott naptári naphoz (szeptember 14.) kötött ünnep.

Történeti alapja a IV. századra nyúlik vissza. *Nagy Konstantin* császár édesanyja, *Ilona* császárnő 326-ban Jeruzsálemben legendás körülmények közt találta meg Krisztus keresztjének elrejtett maradványait, majd a Szent Kereszt tiszteletére épült első bazilikát 335. szeptember 14-én szentelték föl. A római liturgiában a VII. századtól emlékeztek meg erről a napról. Az ünnep bevezetésének szomorú aktualitása is volt: 614-ben a perzsa hódítók elfoglalták Jeruzsálemet és elrabolták a Szent Kereszt ott őrzött maradványait. Az ereklyét csak 628-ban szerezte vissza *Hérakleiosz* bizánci császár, s ennek emlékére új Szent Kereszt-ünnep is keletkezett. A két hasonló tartalmú ünnepet naptárilag *Nagy Károly* császár 800 után rögzítette úgy, hogy május 3. lett a Szent Kereszt Föltalálásának, szeptember 14. pedig a Fölmagasztalásának az ünnepe.

E karoling kori szabályozás az örmény egyház Szent Kereszt-ünnepeit nem érintette: azok részben a VII. században megfogalmazódtak, részben a IX–XI. század folyamán helyi kezdeményezésre véglegesedtek. A mai egyházi naptár szerint négy Szent Kereszt-ünnep van: a húsvét utáni 4. vasárnap, a Nagyboldogasszony ünnepe utáni 4. vasárnap (főünnep), az ezt követő 2. vasárnap (Varak-i Szent Kereszt-búcsú), majd az ezt követő 4. vasárnap. Korábbi naptárak szerint valamennyi ünnepkörben a 4. vasárnapon a Szent Keresztről volt megemlékezés — vagy a szentmisében, vagy a zsolozsmában.

Nem véletlen, hogy a Szent Keresztnak ilyen mély és máig élő kultusza alakult ki az örmény egyházban. A római Imperium más területeihez hasonlóan Örményországban is ismerték és alkalmazták a keresztrefeszítést mint a —talán— legmegalázóbb és legfájdalmasabb büntetésmódot. Így érthető, hogy a kereszténység állami elismerését követően is jó időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy az egykori „szégyenfa” győzelmi jelképpé váljék.

A legendairódlalom már *Szent Gergely* életéhez kapcsolt keresztjelképeket, ám ezek a lejegyzések az V–VI. századnál korábbiak nem lehetnek: ekkorra

pedig a kereszt már az államvallás hivatalos jelképévé magasztosult, feledtetve eredeti, kivégzéssel kapcsolatos szerepét.

A Szent Kereszt-kultusz (és -ábrázolás) a VII. századtól kapott új, még mélyebb tartalmat — épp az említett történelmi események hatására. Jeruzsálemnek az arabok általi elfoglalása (638) után a még keresztény rendben élő, de szintén fenyegetett területeken igen fontos volt a Szentföld, a Szent Kereszt hagyományának ápolása. Nyugaton új, a Szentföldet idéző zarándokhelyek keletkeztek (Compostella, Vézelay), szentsír-kápolnák épültek (Cambridge, Pisa), vagy egész városrészeket alakítottak ki „Jeruzsálem-mintára” (Bologna).

Örményország építészetében is a VII. századtól vált általánossá a kereszt-jelkép. A keresztény kultúrkörben nem tiltották a figurális ábrázolást (képek, szobrok, domborművek), míg az iszlám hatásterületein ez kifejezetten tilos volt. Így a két ideológia és kultúra határán (többek között Örményországban is) különleges szerepet kaptak a nonfiguratív, geometrikus jelképek (kereszt, háromszög, négyszög, hatszög, nyolcszög, stb.). Jelenlétük nem ingerelte főleg a rombolásra a nem-keresztény környezetet, ugyanakkor a hívők részére másodlagos, jelképi tartalmat hordoztak.

A Szent Kereszt Fölmagasztalásának szeptemberi főünnepé után két héttel az örmény egyház újabb ünneppel tisztelte a Szent Jel, a Szent Kereszt előtt: ez a Varak-i Szent Kereszt-zarándokhely búcsúnapja. Közel ezeréves hagyományt őriz ez a zarándokhely, jelentőségét mutatja, hogy létét, ünnepnapját az egész örmény egyházban számon tartják. Számunkra jó alkalom, hogy itt folytassuk a Szent Kereszt tiszteletével kapcsolatos gondolatainkat.

Láttuk, a VII. században az arab invázió előrevetített árnyékában Örményországban a Szent Kereszt tisztelete és jelképi alkalmazása ideológiai és politikai tartalmat egyaránt hordozott. Az építkező főpapok szinte „helyi Jeruzsálemeket” hoztak létre (pl. III. Nerszesz 641–652 között Zvartnocban). A függetlenségi harcokban jeleskedő Grigor Mamikonjan herceg (662–685) családi magánegyházaiiban (Irind, Jeghvard) szintén a mennyei (és földi) Jeruzsálemre utaló oktagonális, nyolckaréjos térforma fedezhető föl. A kisebb magánegyházaknál ekkor vált általánossá a középkupolás keresztalaprajz (Lmbat, Astarak, Szevan, stb.). A részben síremlékként, részben fogadalmi emlékként állított keresztkövek (chacskarok) tömeges elterjedése is a VII. századtól követhető nyomon. Ezek a korai keresztkövek mind geometrikus díszítésűek, megjelenésükkel nem sértették sem a perzsák, sem az arabok képellenességét. A keresztben Krisztus testét is ábrázoló, ún. „Amenapörgics” chacskarok csak a XII–XIII. századtól ismertek.

A X–XI. századtól újra politikai tartalmat is kapott a Szent Kereszt-kultusz — ezúttal az oszmán-török terjeszkedés által veszélyeztetett területeken. Először a Van-tó környékén alapítottak zarándokhelyeket. Gaghik király 915–921 között Aghtamarban, a Van-tó szigetén alapított búcsújáróhelyet. Templomának épületszobrászati díszei (Mánuel mester alkotásai) az örmény művészet

legmagasabb szintű alkotásai. A közelben, a tótól keletre már a VIII. századtól állt Varak kisméretű, a Szent Kereszt tiszteletére emelt temploma. Ezt építette át és fejlesztette nemzetközi jelentőségű zarándokközponttá *Szenekerim* király, illetve helyi papsága. Jellemző körülmény, hogy a hagyományápolás kifejezéseként az új templom építései a VII. századi egyházi központ, Ecsmiadzin Szent Hripszime-templomának térformáját vették alapul. Aghtamar és Varak környezetében a zarándoklatoknak egész hálózata, állomásrendszere alakult ki. Az egyik közeli kolostorban (Szent Atberk-kolostor) Krisztus vérereklyéjét őrizték, míg a másikban (Szent Arrakeloc) a keresztrefeszítéskor használt szögeket és lándzsát mutatták be. Az ereklyegyűjtés folyamata azonos az ugyanabban a korban a keresztény nyugaton lezajlott eseményekkel.

Az ereklyehamisítások virágkorában (X–XIII. század) egy fragmentum jelentőségét, hitelességét sokszor az is minősítette, hogy ki az adományozó. Erre csupán egyetlen példát idézünk. *Abl'gharib Pahlavuni* herceg Aniban 1035-ben különálló, kétszintes fogadalmi kápolnát alapított a „hiteles” Szent Kereszt-ereklye őrzésére, amelyet konstantinápolyi követjárásakor a bizánci császártól kapott. Az ereklye elenyészett, de a kápolna (Megváltó-templom) romjaiban ma is áll. És maga a Szent Kereszt tisztelete eleven valóság ma is. Minden szentmise végén, az áldás előtt hallhatjuk a diakonus „*Szent Keresztje által kérjük az Urat...*” felszólítását. Majd a pap az áldást e szavakkal vezeti be: „*Híveid oltalma és reménye, Krisztus Istenünk, oltalmazd népedet szent és drága keresztved védelme alatt békességben!*” — Úgy legyen!

Guzsik Tamás

(Megjelent az Örmény Egyházi Hírlevél 1998. szeptember 8-i és 22-i számában)

Egy pápai mise énekei

Sok kritika érte itthon és külföldön XVI. Benedek pápa kölni miséjének zenei kíséretét a 2006-os katolikus Weltjugendtagon. Kölni zenészek egy kis csoportja állította össze (vagy inkább alkotta meg) Thomas Gabriel gregoriánnal kontaminált popzenei produkcióját. Zongora-szalonzene kísérte a processziót, a nyúlfarknyi gregorián idézeteket hosszú popzenekari közjátékok, máskor meg ál-autentikus távolkeleti zenék szakították meg. Lelkük rajta, nyilván megvolt rá az okuk, s mentségükre legyen, hogy nyilván még jóval az új pápa trónra lépése előtt dolgozták ki az új pápának bizonyára nem kedvére való zenei anyagot. (Egyébként az onnan hazajövő magyarok elmondása szerint a milliós „hallgatóság” valóban hallgatott, az énekben nem vett, talán nem is vehetett részt, s jó részük viselkedése megfelelt a zenei stílusnak.)

Világos, hogy egy sokszázézes részvétellel zajló pápai misének —ha már ilyenre valóban szükség van— sajátos zenei igényei vannak. Azokat a bensőséges és finom hatásokat, melyek oly bensőségesessé tesznek egy plébániai vagy kolostori misét, nem lehet alkalmazni szabad téren, egy igen heterogén